

TILNING IJTIMOIIY VAZIFALARI VA UNING TURLARI

Andijon davlat chet tillari instituti

IFOMT fakulteti Arab tili yo'nalishi

101-guruh talabasi A'zamjonova Madina

Ilmiy maslahatchi: Kabulova U.S.

Telefon raqam: 912832203

Annotatsiya: Ushbu maqolada tilning jamiyat hayotidagi o'rni va uning turli ijtimoiy vazifalari keng tahlil qilinadi. Tilning kommunikativ, nominativ, ekspressiv, kognitiv, tarbiyaviy, identifikatsion va integrativ vazifalari alohida ilmiy asoslar bilan izohlanib, ularning inson faoliyatidagi beqiyos ahamiyati yoritiladi. Tilning ijtimoiy hodisa sifatida shakllanishi, uning jamiyat talablariga mos ravishda rivojlanib borishi, ijtimoiy guruhlar hayotidagi o'ziga xos funksiyalari ham tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: *til, jamiyat, tilning ijtimoiy vazifalari, kommunikativ vazifa, nominativ vazifa, ekspressiv vazifa, kognitiv vazifa, tarbiyaviy funksiyalar, identifikatsiya, integratsiya, tilshunoslik, madaniy meros.*

Аннотация: В данной статье подробно анализируется роль языка в жизни общества и его различные социальные функции. Коммуникативная, номинативная, экспрессивная, когнитивная, воспитательная, идентификационная и интегративная функции языка рассматриваются на научной основе, а также раскрывается их огромная значимость в деятельности человека. Проанализировано формирование языка как социального явления, его развитие в соответствии с потребностями общества, а также специфические функции в жизни социальных групп.

Ключевые слова: *язык, общество, социальные функции языка, коммуникативная функция, номинативная функция, экспрессивная функция, когнитивная функция, воспитательные функции, идентификация, интеграция, языкознание, культурное наследие.*

Annotation: This article provides a comprehensive analysis of the role of language in social life and its various social functions. The communicative, nominative, expressive, cognitive, educational, identification, and integrative functions of language are explained on a scientific basis, highlighting their immense significance in human activity. The formation of language as a social phenomenon, its development in accordance with the needs of society, as well as its specific functions within different social groups are also examined.

Keywords: *language, society, social functions of language, communicative function, nominative function, expressive function, cognitive function, educational functions, identification, integration, linguistics, cultural heritage.*

Kirish. Til — insoniyatning eng muhim ijtimoiy hodisalaridan biri bo‘lib, jamiyat hayotining barcha jabhalarida markaziy vosita sifatida ishlatiladi. Insonlar til orqali o‘zaro muloqot qiladi, bilim va tajriba almashadi, hissiyotlarini ifodalaydi va madaniy merosni avlodlarga yetkazadi. Shu sababli tilning ijtimoiy vazifalarini o‘rganish tilshunoslik fanining asosiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Til nafaqat muloqot vositasi, balki jamiyatni birlashtiruvchi kuch, milliy o‘zlikni ifodalovchi asosiy vositadir. Jamiyatning turli sohalarida — ta’lim, ilm-fan, siyosat, madaniyat va kundalik hayotda tilning roli beqiyosdir. Shuningdek, til orqali inson tafakkuri rivojlanadi, dunyoqarash kengayadi va ma’naviy qadriyatlar shakllanadi.

O‘zbek tilshunosligida tilning ijtimoiy tabiati, jamiyatning tilga ta’siri masalasiga o‘tgan asrning 80 yillarida “Tilshunoslikka kirish” qo‘llanmasida alohida to‘xtalgan bo‘lsa ham til va jamiyat muammolari ancha avvalroq tilga olina boshlangan. Fitrat, Elbek, Botu singari jadidlarning asarlarida ozmi-ko‘pmi shunga oid qaydlar bor. M.Mirtojyev va N.Mahmudovning “Til va madaniyat” risolasida ham tilning ijtimoiyligi, davlat tili va til siyosati haqida so‘z ketgan o‘rinlar mavjud. Mutaxassislar S.Mo‘minovning “O‘zbek muloqot nutqining ijtimoiy-lisoniy xususiyatlari” nomli doktorlik dissertatsiyasini sotsiolingvistik aspektdagi ilk ish sifatida qayd etadi. Keyingi yillarda bu boradagi tadqiqotlar ko‘lami ancha kengaydi. Butun dunyoda kechayotgan globallashuv jarayonlari sotsiolingvistik tadqiqotlarning naqadar

zarurligini milliy tillar va ingliz tili ekspansiyasi misolida ayon etib qo‘ydi. Milliy tillar lug‘at tarkibiga katta miqdordagi inglizcha so‘zlarning kirib borishi til siyosatida o‘zgarishlar qilish zarurligini ham ko‘rsatmoqda.² O‘zbekiston Prezidentining 2019-yil 21-oktyabrdagi “O‘zbek tilining davlat tili sifatidagi maqomi va nufuzini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmoni o‘zbek tilining davlat tili sifatida qaddini ro‘y-rost tiklashini, ijtimoiy maqomining yana-da barqarorlashuvini ta‘minladi. Ana shu farmonning amaliy ifodasi sifatida Vazirlar Mahkamasining qarori bilan O‘zbek tili, adabiyoti va folklori institutida sotsiolingvistika bo‘limining tashkil etilishi esa davlat tili va jamiyat munosabatlarini o‘rganishga yo‘naltirilgan tadqiqotlar kengayishi va kuchayishini ta‘minladi. Bu bo‘lim o‘z faoliyatida o‘zbek tilining rivojlanishi bilan bog‘liq fundamental, amaliy va innovatsion tadqiqotlarni amalga oshirish va kengaytirish, o‘zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqei tubdan oshirish borasidagi ilmiy izlanishlarni kuchaytirish, o‘zbek tilining yozma matni me‘yor va qoidalarini ishlab chiqish, o‘zbek tilining izohli lug‘atlari, davlat tilida ish yuritish bo‘yicha qo‘llanma va adabiyotlar tayyorlash, davlat tilini rivojlantirishga oid normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini ishlab chiqishda faol ishtirok etishga alohida e‘tibor beradi.³

Kommunikativ vazifa. Tilning asosiy vazifalaridan biri — odamlar o‘rtasida muloqotni ta‘minlashdir. Bu vazifa jamiyatning barcha sohalarida ishlaydi: Kundalik hayot: oilaviy suhbat, do‘stlar bilan muloqot, ishdagi muhokamalar. Ilmiy va ta‘lim jarayoni: o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi aloqa, ilmiy maqolalar, seminarlar. Rasmiy va madaniy faoliyat: siyosiy nutqlar, konferensiyalar, madaniy tadbirlar. Til orqali insonlar o‘z fikrini boshqalarga yetkazadi, axborot almashadi va qarorlar qabul qilish jarayonida ishtirok etadi. Shuning uchun kommunikativ vazifa tilning eng asosiy va zaruriy ijtimoiy funksiyasidir. Nominativ vazifa. Til hodisa, predmet va tushunchalarga nom berish orqali dunyoni tasniflash va bilimlarni tartibga solishda muhim rol o‘ynaydi. Masalan, yangi ilmiy kashfiyotlar yoki texnologiyalarni atash uchun maxsus so‘zlar va terminlar yaratish kerak bo‘ladi. Har bir predmet yoki hodisani nomlash inson tafakkurini tartibga soladi va bilimlarni tizimlashtirish imkonini

beradi. Nominativ vazifa orqali jamiyatda ilmiy bilimlar, ma'lumotlar va ma'naviy meros aniq va tushunarli shaklda saqlanadi va avlodlarga yetkaziladi.⁴

Insoniyatning eng qadrlı ijtimoiy merosi sifatida til jamiyat hayotida markaziy o'rin tutadi. U nafaqat fikr va bilimlarni yetkazadi, balki hissiyotlar, qadriyatlar va ma'naviy dunyoni shakllantiradi. Jamiyatdagi har bir inson til orqali o'zini ifodalaydi, boshqalar bilan bog'lanadi, tarix va madaniyatni avlodlarga yetkazadi hamda milliy o'zlikni mustahkamlaydi. Kommunikativ vazifa muloqotni rivojlantirsa, nominativ vazifa dunyoni tartibga soladi. Ekspressiv vazifa his-tuyg'ularni boyitadi, kognitiv vazifa tafakkur va bilimlarni kengaytiradi. Tarbiyaviy vazifa ma'naviy qadriyatlarni avlodlarga etkazsa, identifikatsion va integrativ vazifalar jamiyatni birlashtiradi va millat birdamligini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, til va jamiyat o'rtasida doimiy ta'sirlashuv kechadi. Fan va ta'lim, madaniyat va san'at, texnika va davlatchilikning taraqqiyoti til va jamiyat ta'sirlashuvining asosiy omillaridir. Bunday ta'sirlashuv jarayonini harakatlantiruvchi kuchi, albatta, inson va u mansub jamiyat. Jamiyat ehtiyojlari esa tilning vazifa doirasida kengayish, usluban to'lib-to'liqib borishiga sabab bo'ladi¹.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Crystal D. Language and the Internet. – Cambridge University Press, 2001
2. Wardhaugh R. An Introduction to Sociolinguistics. –Wiley-Blackwell, 2010
3. Gee J. P. An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method. – Routledge, 2014

¹ Coupland N. Sociolinguistics: The Interface Between Language and Society. –Palgrave Macmillan, 2014

² Wardhaugh R. An Introduction to Sociolinguistics. –Wiley-Blackwell, 2010

³ Gee J. P. An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method. –Routledge, 2014

⁴ Coupland N. (2014). Sociolinguistics: The Interface Between Language and Society. –Palgrave Macmillan

⁵ Gumperz J. Levinson, S. C. (1996). Rethinking linguistic relativity. –Cambridge University Press.

4. Coupland N. Sociolinguistics: The Interface Between Language and Society. – Palgrave Macmillan, 2014
5. Gumperz J.J. Levinson, Rethinking linguistic relativity. – Cambridge University Press, 1996